

CHRISTENDOM

Begrip

ISLAM

Nr 28 febr. 1977
Prijs f. 1.00
Abt. f. 10.00
Giro 815474

CHRISTENEN IN TURKIJE

"Begrip"
Wüstelaan 80
Santpoort
tel.023-379650

Ten geleide

De kans om betrokken te raken bij de interne problemen van de mensen in het Midden-Oosten zal voor de meesten van onze lezers niet zo groot zijn.

Dat dit echter niet denkbeeldig is wordt duidelijk nu sinds enige tijd kleine groepjes christenen uit Turkije zich willen vestigen in Hengelo en Almelo. Zeker nu de wijze waarop zij zich presenteren niet geheel gelijk is aan die waarop andere uit Turkije afkomstige mensen ons land binnenkomen.

De ogenschijnlijk onbelangrijkheid van hun aantal krijgt een andere betekenis tegen de achtergrond van de wetenschap dat zij nog niet zo heel erg lang geleden met velen waren.

Het eerste artikel in deze aflevering beoogt zowel een algemene schets te geven van de bevolking in Oost-Turkije als ook in het bijzonder iets te vertellen over de Syrisch - Orthodoxe christenen.

Het tweede handelt speciaal over de andere christelijke groepering die zich Armeniërs noemen.

Beide artikelen willen een bijdrage zijn om wat meer zicht te krijgen op de historische achtergronden.

de redactie

1. 10

1. 10

EEN TURK IS NIET ALTIJD EEN TURK.

Christenen in Turkije.

Het gebied waar zich in Turkije nog kleine christelijke groepen bevinden ligt midden in Koerdistan. Om precies te zijn in het gebied dat in het Noorden en Oosten door de Tigris wordt begrensd, in het Zuiden door de grens met Syrië, en in het Westen door de grote weg die loopt van Diyarbakir over Mardin naar Nusaybin.

Het landschap is dat van een bergplateau en de kleine dorpen liggen gezaaid in het glooiende landschap. De bevolking is uitgesproken arm. Volgens J.G. Scholte (in zijn boek Turkije blz. 11) is de armoede er "veel sterker geaccentueerd dan bijvoorbeeld in Spanje of in Zuid-Italië". En als hij een antwoord hiervoor zoekt dan verwijst hij naar sociale omstandigheden. Het eeuwenoude patroon van georganiseerd zijn op basis van stamverwantschap - iets dat officieel door Moestafa Kemal Pasja (Ataturk) in 1923 is afgeschaft - heeft zich in het bergland van Oost-Turkije weten te handhaven.

Waar de macht zich concentreert, daar concentreert zich ook de rijkdom, hoe betrekkelijk deze ook is. De armoede concentreert zich bij hen die zijn onderworpen. En binnen deze samenlevingsstructuren is de enige mogelijke verandering die van het omkeren van de verhoudingen. De macht overnemen door strijd betekent dan ook het verhuizen van de betrekkelijke rijkdom. De rivaliteit tussen de stammen onderling wordt slechts versterkt wanneer de godsdienst van stam tot stam verschilt.

Dat de Koerden Moslims zijn, de Armeniërs en de (As-)Syriërs beiden tot een andere Oosterse Christelijke Kerk behoren, is historisch mede bepaald door het oude adagium "cuius regio illius et religio", men belijdt de godsdienst van degene die de macht over je uitoefent.

De Koerden, die Xenophon reeds in 400 voor Christus op zijn reizen was tegengekomen, verzetten zich in de 7e eeuw heftig tegen de Arabische veroveraars. Nadat zij waren onderworpen "bekeerden" zij zich tot de Soenitische Islam. Vanwege hun vechtlustigheid werden zij door de Kaliefen gebruikt als soldaten. Maar vanwege dezelfde eigenschap wisten zij zich een zekere onafhankelijkheid te bewaren in het Ottomaanse Rijk.

Of de beweging die in de 19e eeuw onder de Koerden begon iets te maken heeft met het westerse begrip "nationale bewustwording" kan worden betwijfeld in het licht van de gruwelijke slachting van de beide christelijke groeperingen tijdens de 1ste wereldoorlog. Als men bedenkt dat de christelijke groepering in 1912 getalmatig nog even sterk vertegenwoordigd was als de moslims d.w.z. beide groepen 45% van de totale bevolking van de 2 oostprovincies van Turkije en als enkele jaren later $\pm 1\frac{1}{2}$ miljoen christenen zijn "verdwenen" - een zaak waar de Koerden in Turkije niet vreemd aan zijn en dat met medeweten van de toenmalige regering en vaak zelfs op last van deze regering gebeurde - dan lijkt dit soort "nationale bewustwording" meer op een gevecht voor "ras, bloed en bodem", wat in onze naaste omgeving in de laatste oorlog ook zoveel onheil stichtte.

Bij de vrede van Lausanne in 1923 werd de landkaart van het Midden-Oosten getekend en de grenzen van 5 staten getrokken dwars door het gebied waar de Koerden leven. Syrië, Irak, Iran, Turkije en U.S.S.R.

Had Ataturk de Koerden, in 1920 nog, een eigen onafhankelijke staat beloofd, in 1923 werd hierover niet meer gerept.

Nog afgezien van de vraag of de tot op de dag van vandaag in clans, onder leiding van **sheiks**, tamelijk geïsoleerd levende Koerdengemeenschap zich als onafhankelijke staat zou hebben kunnen handhaven op het internationale vlak, het verdeel en heersprincipe volgens welk hun deze eigen staat

ontzegd werd heeft zeker in Turkije niet tot gevolg gehad dat de Turkse regering daardoor enige echte greep heeft gekregen op de 2½ miljoen Koerden in de oostelijke provincie van Turkije.

Het is een gebied gebleven waarover de Turkse regering zo goed als geen zeggingsmacht heeft. Alles wat er gebeurt vindt plaats binnen de machtsstrijd tussen de Koerdische bevolking en alles wat niet-Koerdisch is. Of de jonge intelligentia der Koerdische bevolking in staat zal zijn om uit zichzelf uit te groeien boven de enge grenzen die het traditionele stamverband kent, is iets dat misschien wel wenselijk is, maar waarschijnlijk op dit moment niet haalbaar, daar het moet gebeuren in een wereld van het Midden-Oosten, die voor de oppervlakkige toeschouwer bestaat uit staten in de moderne zin van het woord, maar die in feite de hete bodem zijn van vulkanische krachten die naar boven komen uit de zozeer uiteenlopende rassen en volkeren die er wonen.

Syrisch - orthodoxe christenen.

Samen met de Armeense christenen vormden zij de andere helft van de bevolking van dit gebied. Over de Armeense christenen gaat het artikel van drs. W.J. v.d. Dussen dat in zijn geheel in dit nummer van Begrip wordt afgedrukt. Wij beperken ons hier derhalve tot de groep Syrisch - orthodoxe christenen.

Wanneer men vertegenwoordigers van deze groep vraagt wie zij zijn, dan is het opvallend dat zij praktisch zonder moeite teruggaan tot het voor ons grijze verleden en wel tot in de tijd dat de Joden massaal werden gedeporteerd naar Mesopotamië, in de 6e eeuw voor Christus.

Het is niet helemaal duidelijk of zij hiermee een herinnering levend houden in hun midden aan het feit dat zij mogelijk afstammen van Joden die in Mesopotamië (= het gebied waar zij nu wonen) zijn blijven wonen toen zij in 550 voor Christus vrij waren om terug te keren naar Jeruzalem. Er zijn er onder hen die beweren dat hun naam van Syrisch (orthodoxe chr.) verband houdt met de perzische koning Cyrus, die de Joden indertijd erg goed gezind was, anderen leggen de associatie met het woord Assyrië, het koninkrijk dat de eerste deportatie naar Mesopotamië verrichtte.

Dat zij als omgangstaal nog steeds het Aramees gebruiken, dat is de taal die ten tijde van het optreden van Jezus van Nazareth reeds lang de plaats had ingenomen van het Hebreeuws, zou een aanwijzing kunnen zijn in welke richting hun oorsprong gezocht moet worden.

Tour 'Abdin, berg van de Knecht (Gods) is de naam die zij geven aan het bergplateau dat zij als hun vaderland beschouwen, en dat zoals wij reeds boven vermeldden midden in het huidige Koerdistan ligt.

Midyat is de naam van de plaats die in hun oren de klank heeft van vaderstad.

Wanneer deze groep mensen massaal het christendom heeft aanvaard is ook niet geheel duidelijk. Het moet in ieder geval ver vóór het jaar 451 zijn, want toen speelden zij als groep reeds een belangrijke rol op het Concilie van Chalcedon. Het vermoeden bestaat dat de Joden uit Tour 'Abdin op hun jaarlijkse bedevaart naar Jeruzalem kennis hebben gemaakt met de gemeenschap van de volgelingen van Jezus.

Op het Concilie van Chalcedon (451) keerden zij zich samen met andere nationale minderheden, zoals de Armeniërs en de Ethiopiërs, af van de elkaar bestrijdende opvattingen omtrent de goddelijke en menselijke natuur van Christus. Theologisch kozen zij voor de opvatting van Cyrillus van Alexandrië, maar hun stellingname hield mede verband met de politieke overheersing die uitging van Konstantinopel, dat zich opwierp als het Rome van het Oosten.

Het is voornamelijk de monnik Jacobus van Saroeg geweest die deze christelijke gemeenschap tot een eenheid heeft gevormd en haar tot op de dag van vandaag het bewustzijn heeft meegegeven dat zij in hun godsdienstige opvattingen de echte orthodoxe leer van Christus bezaten. Tegelijk heeft hij de eigen liturgie georganiseerd.

Door de eeuwen heen hebben zij zich als volk, maar ook als godsdienstige eenheid weten te handhaven. Al zijn meerdere vormen van onderdrukking aanleiding geweest dat zij deels zijn uitgeweken naar India (Kerala), deels naar wat nu Libanon is, en naar de Verenigde Staten.

Onze eeuw is getuige geweest van de laatste poging om deze christelijke groepering, voorzover zij nog leefde in Turkije in het oorspronkelijke Mesopotamië, Tour 'Abdin, geheel uit te roeien.

In 1915 werden zij samen met de Armeense christenen het slachtoffer van een verschrikkelijke vervolging. (Zie hier voor het artikel van drs. v.d.Dussen). De opvolger van Atatürk, İsmet İnönü had zijn eigen manier om hen achteruit te zetten door middel van hogere belastingen en een verkapt vorm van deportatie naar werkkampen, van waar zij niet meer terugkeerden.

Het is niet verwonderlijk dat deze mensen, met het op gang komen van de arbeidsemigratie naar Europa, de kans hebben aangegrepen om weg te komen uit deze voor hen uitzichtloze situatie, die nog verergerd wordt door het optreden van de Koerden, mede-woonachtig in deze streek.

Het grootste deel van hen is nu uitgeweken naar Zweden en Duitsland. In ons land tracht een kleine groep een toekomst te vinden in Hengelo en Oldenzaal, terwijl enkelingen zich gevestigd hebben in Amsterdam, Zutphen en Nijmegen.

Conclusie.

Noch de Koerden, noch de christelijke groeperingen beschouwen zichzelf als Turken in de ethnische betekenis van het woord.

Met onze westerse bril op moeten wij derhalve voorzichtig zijn met te spreken over christen-turken die vervolgd worden door moslim-turken. Het hebben van een turks paspoort verandert niets aan de totaal verschillende volksaarden die hier op elkaar botsen.

De onderdrukking van de christelijke minderheidsgroepen in Turkije met name door de Koerden, ligt zeer waarschijnlijk in dezelfde lijn als de onderdrukking van de Koerden in Irak en Iran. De in het stamverband wortelende machtsdrift is mogelijk de diepere oorzaak van beiden.

Alleen wordt de manier waarop onderdrukt wordt fel gekleurd door de volksaard van de overheersers, en heeft de wijze waarop de Koerden tegen de Christenen in Turkije tekeer gaan, iets te maken met wat Xenophon in zijn tijd reeds omschreef als "oorlogszuchtig".

Ook de woorden links en rechts, die plotseling in onze nieuwsbulletins m.b.t. de strijd in Libanon werden gebruikt, blijken westerse begrippen te zijn die in het vocabularium van het Midden-Oosten nog niet thuis horen. Moslims zijn niet links. Niet omdat zij rechts zijn, maar simpel omdat zij noch het een noch het ander zijn.

Hetzelfde geldt voor de christenen. De verhouding tussen beide groeperingen wordt door deze termen niet verduidelijkt, eerder "vertekend".

Zelfs de woorden "moslim" en "christen" geven een vertekend beeld van de werkelijke verhoudingen binnen de Oostprovincies van Turkije. Want hoe trouw ze ook mogen zijn aan hun godsdienstige overtuigingen en hoe vaak ook de onderlinge geschillen betrekking hebben op die godsdienst, geen van beide godsdiensten reikt het motief aan om op deze manier met elkaar om te gaan.

En nu groepjes van deze christenen (en Koerden) zich aan onze grenzen presenteren en onze nederlandse overheid, op grond van moderne staatkundige maatstaven rechtlijnig probeert hen in haar categoriën te plaatsen om hen ofwel op te nemen ofwel uit te wijzen en daarmee terecht komt in een volkomen onoverzichtelijk beleid, loert aan alle kanten het gevaar om de hoek dat op het gewone intermenselijke vlak, wij nederlanders hen ook in hokjes plaatsen waar ze niet thuishoren.

De solidariteit zou zich kunnen richten op de zaak waar de Koerden voor strijden, ze zou kunnen uitgaan naar mensen die omwille van hun christelijk geloof vervolgd worden, of simpel zou zij zich kunnen richten op een minderheidsgroep.

In de praktijk zou dit soort solidariteit kunnen meewerken aan de voortzetting van hun onderlinge geschillen in Nederland, iets waar noch zij, noch wij mee gediend zijn.

Misschien zijn zij het meeste gediend met eenvoudige, hartelijke gastvrijheid die zich richt op de mens. Die deze mens opneemt in een gemeenschap die hen in staat stelt om niet alleen in vrijheid zichzelf te kunnen zijn, maar tevens om zelf vrijer te kunnen staan t.o.v. de eigen denk- en leefwereld die zolang de verzoening van de volken in het Midden-Oosten in de weg heeft gestaan.

P. Erfte-meijer

GESCHIEDENIS VAN VERVOLGING EN ONDERDRUKKING.

Het traditionele woongebied van de Armeniërs moet gezocht worden in het berggebied van Oost-Turkije, ruwweg ten oosten van een lijn te trekken van de uiterste noord-oostpunt van de Middellandse Zee naar de Zwarte Zee. De term "Armenië" komt voor het eerst voor bij een overwinningsbericht van de Perzische koning Darius I (+ 500 voor Chr.), maar de Armeniërs zelf noemen hun land "Hayasdan".

De geschiedenis van Armenië kan niet los worden gezien van haar geografische ligging. Door de eeuwen heen is zij een knooppunt geweest, waar de diverse culturen en rijken elkaar ontmoetten. Zo heeft zij te maken gekregen met, of is veroverd door de Perzen, Grieken, Romeinen, Byzantijnen, Arabieren, Tartaren, Turken en Russen. Dat de Armeniërs niettegenstaande hun turbulente geschiedenis toch een eigen indentiteit hebben weten te bewaren is vooral te daniën aan twee factoren: hun christelijke religie van geheel eigen karakter en hun eigen taal (Indo-europees, met een eigen alfabet bestaande uit 38 letters).

De Armeense koning Tiridates III riep rond 300 het christendom tot staatsgodsdienst uit, waarmee hij de eerste vorst was, die het christendom deze positie gaf. Rond 400 werd het Armeense alfabet "uitgevonden" en onder meer de bijbel in het Armeens vertaald.

In 1514 werd het grootste deel van Armenië door de Ottomaanse Turken bezet, terwijl niet lang daarna een deel aan de Perzen ten deel viel. Het door de Perzen bezette deel ging in het begin van de 19de eeuw in Russische handen over (o.a. Erivan en Echmiadzin, ook nu nog deel uitmakend van de Sowjetunie).

OTTOMAANSE RIJK

Het enorme Ottomaanse rijk, dat een gebied rond de Middellandse zee besloeg van Noord-Afrika tot en met de Balkan, bevatte talloze volkeren binnen zijn grenzen. De christenen en joden waren georganiseerd in zg. "millets": semi-autonome gemeenschappen onder hun respectieve religieuze leiders.

In de 19de eeuw vonden bepaalde ontwikkelingen plaats binnen het Ottomaanse rijk en vooral in zijn relaties met de buitenwereld, die voor het Armeense volk rampzalige gevolgen zouden hebben. De 19de eeuw is die van het opkomend nationalisme in Europa.

Ook de volkeren binnen het Ottomaanse rijk zijn erdoor beroerd, als eersten de christenen, die dan ook het meest in contact stonden met Europa en de ideeën die hier vandaan kwamen overwaaien. In 1829 wisten de Grieken hun onafhankelijkheid te bevechten. De relatie tussen de Armeniërs en de machthebbers in Constantinopel werd in de loop van de eeuw steeds meer gespannen. Er was sprake van een zekere wisselwerking tussen een opkomend nationalisme bij de Armeniërs en een toenemende repressie van de Turkse overheid. Het Ottomaanse rijk raakte sterk in verval en het stond bij de Europese mogendheden dan ook bekend als de "zieke man". In hedendaags jargon zouden we van een zich manifesterend machtsvacuüm spreken en zoals bekend pleegt zo'n vacuüm bepaalde krachten aan te trekken. In de loop van de 19de eeuw kregen de Europese mogendheden dan ook een groeiende belangstelling voor de "zieke man". Vooral Rusland wierp zich op als beschermer van de christenminderheden, waarbij het eigenbelang uiteraard ook een rol speelde. Het een en ander resulteerde in de Krimoorlog (1854 - 1856) en de Russisch-Turkse oorlog (1877 - 1878). Het Ottomaanse rijk brokkelde steeds meer af: landen als Servië, Roemenië en Bulgarije werden onafhankelijk, terwijl delen van Noord-Afrika en het eiland Cyprus aan Europese mogendheden ten deel vielen.

Op het Congres van Berlijn (1878) werd een artikel aangenomen, waarbij Turkije werd gedwongen hervormingen tot stand te brengen in de door Armeniërs bewoonde provincies. Hiermee werden de provincies bedoeld in het oosten van het huidige Turkije. Deze hervormingen zijn altijd een dode letter gebleven. Inmiddels had immers de beruchte sultan Abdul Hamid (1876 - 1909) - ook wel de "rode sultan" genoemd (niet vanwege zijn politieke voorkeur!) - de troon bestegen. Hij wantrouwde met name de bedoelingen van Rusland, dat binnen zijn grenzen ook een groot aantal Armeniërs had.

VERVOLGINGEN

Onder het schrikbewind van Abdul Hamid escaleerde de "Armeense kwestie" snel. In de periode 1894 - 1896 werden rond 20.000 Armeniërs vermoord. Protesten van Europese mogendheden mochten niet baten. In 1909 werden nog eens 30.000 Armeniërs in Adana vermoord. Inmiddels hadden de zg. "Jong-Turken" in 1908 een revolutie tot stand gebracht, die resulteerde in het aftreden van Abdul Hamid in het volgende jaar.

Het "Comité voor Eenheid en Vooruitgang" van de Jong-Turken leek aanvankelijk veel beloftes in te houden. Het schreef de idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap in zijn vaandel en de Armeniërs begroetten het dan ook met veel enthousiasme. Steeds duidelijker bleek echter dat het begrip "eenheid" meer nadruk kreeg dan dat van de gelijkheid, laat staan vrijheid en broederschap.

De Turken werden nu zelf ook nationalistisch en dat deze ideologie een levensgevaarlijk gif is in handen van extremistische krachten, hebben de Armeniërs als eersten mogen ondervinden. Het begrip "natie" of "volk", gehanteerd door dergelijke krachten laat immers geen "volksvreemde" elementen toe. Zo is in deze eeuw de georganiseerde genocide geboren. De genocide op de Armeniërs in Turkije is kwantitatief alleen overtroffen door die op de Joden enkele tientallen jaren later.

Met het bovenstaande is al enigszins op de feiten vooruitgelopen. In het najaar van 1914 raakte Turkije als bondgenoot van Duitsland al gauw bij de oorlog betrokken. In het begin van 1915 besloten de minister van binnenlandse zaken Talaat en die van oorlog Enver voorgoed af te rekenen met de Armeniërs. Onder het voorwendsel dat zij als "vijfde colonne" een gevaar vormden voor de veiligheid van het land (de Russische tegenstander telde, zoals gezegd, ook vele Armeniërs binnen zijn grenzen) werd de plaatselijke autoriteiten opgedragen tot "deportatie" over te gaan. Het was het sein voor een ware orgie van massale slachtpartijen. Tussen februari en november 1915 zijn tussen de 600.000 en 1 miljoen Armeniërs in Turkije vermoord.

Exacte cijfers zijn niet bekend, omdat van dit soort zaken nu eenmaal geen keurige statistieken worden bijgehouden. Zeker niet in het Turkije van die dagen. Er bestaan echter wel talloze ooggetuigenverslagen; vooral van missionariësen en zendelingen, consulaire vertegenwoordigers en andere buitenlanders. Een zeer uitvoerige en betrouwbare documentatie is degene die door niemand minder dan de later zo beroemd geworden historicus Arnold Toynbee is samengesteld ("The treatment of Armenians in the Ottoman Empire". Documents presented to Viscount Grey, Secretary of State for Foreign Affairs, Londen 1916).

In de jaren nadat Toynbee zijn documentatie had verzameld zijn nog ettelijke honderdduizenden Armeniërs omgekomen. De Duitser Lepsius komt in een latere berekening dan ook tot een aantal van 1.396.000 vermoorde of gedeporteerde Armeniërs, waarbij aangetekend moet worden dat van de gedeporteerden slechts een minimaal aantal de plaats van bestemming (zo die er al was) heeftgehaald. In een overzicht van een Nederlandse publicatie wordt hetzelfde getal genoemd ("Marteling der Armeniërs in Turkije; naar berichten van ooggetuigen", Haarlem 1918, blz. 247). Op een aantal van amper 2 miljoen Armeniërs in Turkije is dit zonder meer ontstellend te noemen, vooral als men bedenkt dat de honderdduizenden Armeniërs in de grote steden in het westen (Adrianopel, Constantinopel, Smyrna) niet bij de massale moordpartijen zijn betrokken.

Op 1 september 1915 schrijft de nederlandse gezant in Constantinopel Van der Does de Willibois in een brief aan de minister van buitenlandse zaken Londen het volgende: "Onder de personen die my gisteren by gelegenheid van Hr. Ms. verjaardag hunne gelukwenschen kwamen aanbieden bevond zich ook, uit naam van den Patriarch, de Vicaris Generaal van het orthodox Armenisch Patriarchaat. Veel was my reeds ter oore gekomen omtrent de vervolgingen der Armeniërs, doch wat my door dezen hoogen geestelyken waardigheidsbekleeder werd meedegedeeld, gaat alle beschrijving te boven. Men kan zeggen dat het Armenisch vraagstuk is opgelost in overeenstemming met het beruchte "la tranquillité regne à Varsovie". Ingevolge de op het Patriarchaat ontvangen berichten bevindt zich in de Armenische vilayets in Azië geen enkel Armeniër meer, en schat men, dat ten gevolge van moorderyen op groote schaal en vlucht waar dit mogelijk was, de Armenische bevolking van Turkije, die twee millioen bedroeg tot één millioen is samengesmolten, hoofdzakelijk vrouwen en jeugdige kinderen. De moorderyen zouden zyn en worden uitgevoerd door gendarmerie of wel door Kurdenbenden onder leiding evenwel van gendarmen. De mannen worden buiten de dorpen verzameld en daar omgebracht, de jonge vrouwen en huwbare meisjes verkracht en geroofd, de overige vrouwen en kinderen naar andere gewesten, dikwerf in de woestyn, getransporteerd, waar velen verhongerden. Twee bisschoppen werden omgebracht; de een opgehangen, op welke wyze de andere om het leven was gekomen was niet bekend". Boven de brief staat nog een stempel: "heeft gecirculeerd bij H.H. Ministers".

NEDERLAND EN DE ARMENIËRS

De betrekkingen tussen Nederland en de Armeniërs dateren al van enkele eeuwen her. Bij de bloeiende Levanthandel in de 17de eeuw waren veel Armeniërs betrokken. In Amsterdam heeft met name in deze periode een Armeense gemeenschap van enkele honderden personen bestaan. Zij bezat een eigen drukkerij en de eerste gedrukte bijbel in de Armeense taal is zelfs in Amsterdam verschenen. Het enige dat aan deze gemeenschap herinnert is de gevel van een oud kerkje aan de Kromboomsloot met een opschrift in het Armeens. De slachting onder de Armeniërs onder de eerste wereld oorlog heeft ook in ons land grote indruk gemaakt. Er werd een "Nederlands comité tot hulpbetoon aan de noodlijdende Armeniërs" opgericht, met ex-minister Van Gijn als voorzitter, en verder onder meer de Kamerleden De Savornin Lohman, Pattijn en Ruys de Beerenbrouck.

In 1819 werd door dit comité het al eerder genoemde boekje "Marteling der Armeniërs in Turkije" uitgegeven. Door middel van het invullen van een strookje kon men zich onder meer bereid verklaren een bijdrage van f100.- af te staan "als jaarlijkse verplegingskosten van één weeskind". In het voorwoord zegt het comité o.a.: "Zonder schroom kan worden gezegd, dat hetgeen hier aan een geheel volk is overkomen, in verscheidene voorafgaande eeuwen zijn weerga niet vindt. Het is nauwelijks te geloven, dat in de twintigste eeuw de uitroeiing van nagenoeg een geheel volk onder zo ontzettende omstandigheden op onze aardbol mogelijk was... Na het ontzettende, dat geschied is, het verschrikkelijkste wel wat deze aanvreselijkheden zo rijke oorlog te zien gegeven heeft, blijft slechts de vraag over, of aan de overlevenden of althans aan een deel van hen, nog hulp kan worden geboden".

NA DE EERSTE WERELDOORLOG

Op de oorlogsgebeurtenissen in Turkije tijdens de Eerste Wereldoorlog zal hier niet verder worden ingegaan. Zoals bekend behoorde Turkije met Duitsland tot de verliezende partij. Wat Oost-Turkije betreft, is zij er door de ineenstorting van het Russische front in 1917 nog betrekkelijk gunstig vanaf gekomen. In 1918 wordt in een gebied rond de huidige Turks-Russische grens de onafhankelijke republiek Armenië uitgeroepen.

Bij het verdrag van Sèvres (1920) wordt zij formeel erkend, zelfs door Turkije. In feite was deze staat echter nauwelijks levensvatbaar. Het minste dat zij nodig had, was wel dat een van de westerse mogendheden het mandatarischap van de zo kwetsbare staat op zich zou nemen, zoals dit elders in het Midden-Oosten namens de pas opgerichte Volkenbond was geregeld. Geen van de mogendheden was er echter toe bereid. President Wilson heeft er zich sterk voor ingezet dat de Verenigde Staten het mandatarischap over Armenië zou aanvaarden. De Amerikaanse Senaat wees dit plan echter in 1920 van de hand. Inmiddels had Turkije in Kemal Atatürk voor het eerst een bekwame nationale leider gevonden. Voor de zoveelste maal werden de Armeniërs door de Turken aangevallen. Inmiddels was Armenië ook steeds meer binnen het machtsbereik van de bolsjewiki in de Sowjetunie gekomen. Er zat uiteindelijk niets anders op dan zich bij de Sowjetunie aan te sluiten, hetgeen in december 1920 plaats vond.

Als Sowjet-republiek (hoofdstad Erivan) is Armenië weer tot een redelijke bloei gekomen. Het nationalisme leeft er nog (weer) sterk. In het in 1975 verschenen rapport van "Amnesty International" ("Prisoners of conscience in the U.S.S.R.") wordt als eerste van vijf "prisoners of conscience" de Armeniër Paruir Airikian behandeld, die lid zou zijn van een nationalistische groepering en hiervoor zwaar is gestraft. Ook in Sowjet-Armenië speelt de Armeense kerk een centrale rol. De Armeense "katholikos" heeft zijn zetel in Echmiadzin.

Armeniërs vindt men verder verspreid over de gehele wereld, hetgeen zijn oorzaak vindt in de vervolgingen waaraan zij de laatste eeuw zijn blootgesteld. Vooral in het Midden-Oosten bestaan er betrekkelijk grote Armeense gemeenschappen. De laatste 20 jaar is er echter sprake van een groeiende emigratie naar Europa en Amerika. Dit moet vooral gezien worden in het licht van het opkomende nationalisme in dit deel van de wereld.

De Armeense diaspora is over het algemeen sterk gehecht aan de eigen taal, godsdienst en cultuur. Zij zijn vaak verdeeld, met name rond de groeperingen van de Dashnaksoutioun, de Hentshak en de Ramgavar, die teruggaan tot de periode van vóór de Eerste Wereldoorlog, toen ze als Armeens-nationale partijen zijn ontstaan. Van hen erkennen de laatstgenoemde groeperingen de huidige Sowjetstaat Armenië als het "natuurlijke" centrum van de Armeense gemeenschap, terwijl de "Dashnaks" hier kritischer tegenover staan.

Wat alle Armeniërs echter verbindt is de herinnering aan de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog, welke herinnering voor hen een ware obsessie is gebleven.

Men zou kunnen stellen dat voor de snelle en integrale ontwikkeling van een ontwikkelingsland een nationalistische ideologie een groot voordeel kan zijn en misschien zelfs een noodzakelijke voorwaarde is. De ontwikkeling van Turkije kan hiervoor als voorbeeld dienen. De door Kemal Atatürk na de Eerste Wereldoorlog tot stand gebrachte revolutie - waarbij Turkije van een "zieke man" tot een moderne staat werd omgevormd - is mede gebaseerd op de theorieën van Ziya Gökalp. In "The principles of Turkishism" (vert. door R. Devereux, Leiden 1968) zegt hij onder meer het volgende: "...a nation is not a racial or ethnic or geographic or political or volitional group but one composed of individuals who share a common language, religion, morality and aesthetics, that is to say, who have received the same education. The Turkish peasant expresses it as "the one whose language is my language, whose religion is my religion". In truth, a man desires more to live with those who share his language and religion than with those who share his blood, for the human personality does not dwell in the physical body but in the soul" (blz. 15-16) (iets minder theoretisch wordt Gökalp als hij even verder stelt: "....the only solution is to recognize as a Turk every individual who says "I am a Turk", and to punish those, if there be any, who betray the Turkish nation.")

Het kost niet veel moeite te constateren dat ten aanzien van alle door Gökalp geformuleerde "nationale" kenmerken de Armeniërs verschillen van de Turken. Hoe meer men ook over het nationalisme als positieve ideologie voor een nationale ontwikkeling moge denken, het is duidelijk dat bepaalde minderheidsgroepen binnen zo'n concept al zeer gauw het kind van de rekening worden.

Deze problematiek is op de dag van vandaag aktueller dan ooit. Men zou de Armeniërs het eerste volk kunnen noemen dat hier massaal aan ten offer is gevallen (de oorlogssituatie in de jaren 1914-1918 heeft hier uiteraard als katalysator gewerkt).

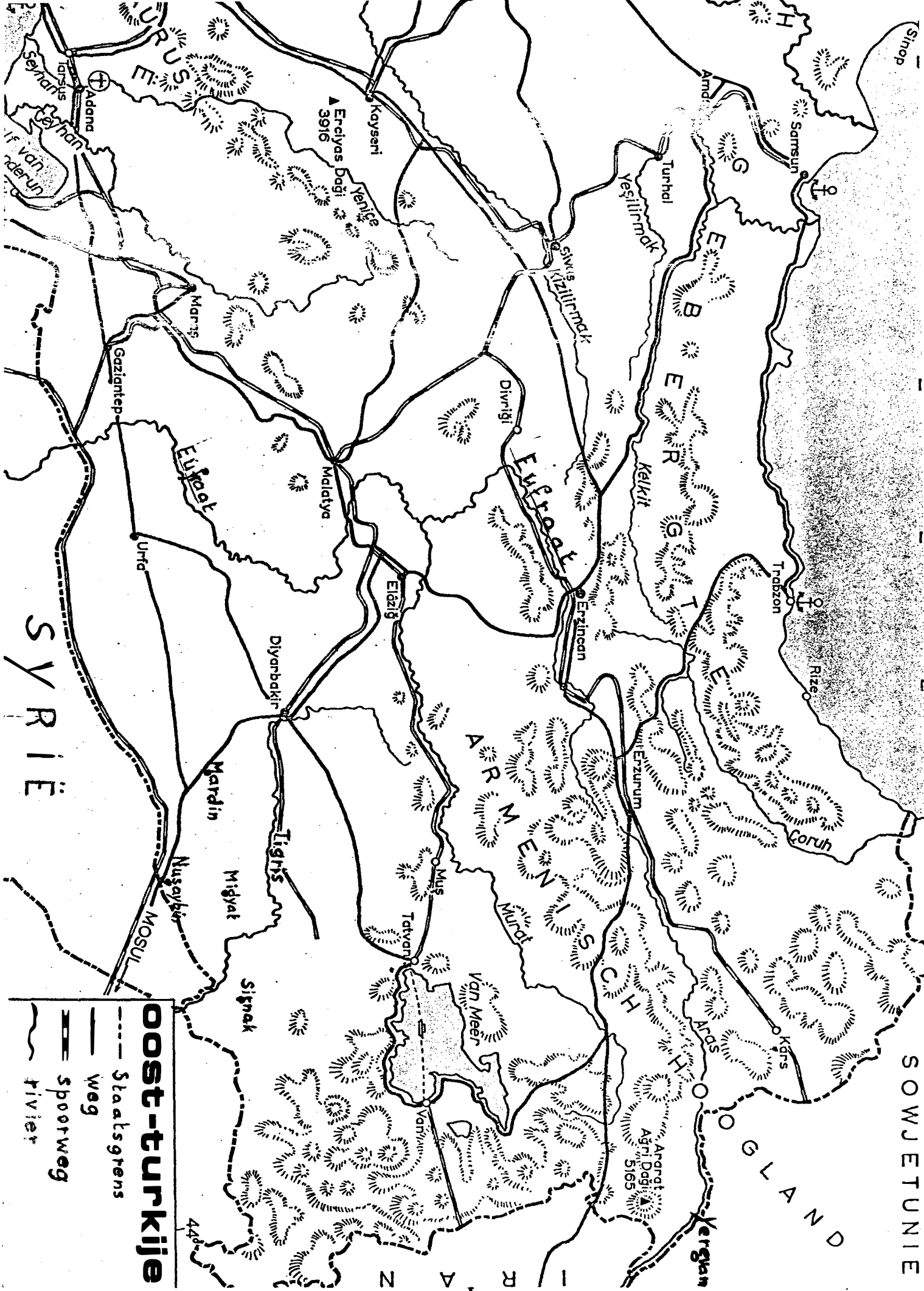
Omdat het allemaal zo lang geleden is, of liever gezegd: omdat er sindsdien op dit gebied zoveel is gebeurd, met als dieptepunt de genocide op het Joodse volk, maar ook Biafra, Bangladesh enz., zijn de Armeniërs in feite "vergeten".

Het voorafgaande overzicht heeft geen ander doel dan de Armeniërs in Turkije in een juiste context te plaatsen, een context die primair historisch van aard is. De Armeniërs in dit land dienen niet als enkele verdwaalde christenen te worden beschouwd, maar als de laatste restanten van een gemeenschap, wier cultuur duizenden jaren lang het gebied heeft bepaald dat nu in Oost-Turkije ligt, en aan welke cultuur althans in dit gebied in de Eerste Wereldoorlog abrupt een einde is gemaakt.

* nationalistische

drs.W.J. v.d. Dussen

(genomen uit NRC Handelsblad
van 29-1-77)

SYRIË

oost-turkije

Staatsgrens

weg

spoorweg

rivier

SOWJETUNIE

IRAN

11/11/2024